

му. Річ у тім, що нижній організаційний рівень є складовою частиною більш високого організаційного рівня, той, у свою чергу, ще вищого, і так до рівня національної економіки. Регіональний рівень економічної системи організаційно вищий від рівнів галузі, підприємства, але нижчий від національного. Особливість і привабливість регіонального рівня економічної системи з погляду обґрунтування самодостатності полягає в тому, що в окремому регіоні зосереджені локальні і галузеві виробничі комплекси, відповідна інфраструктура і система управління як у країні в цілому, лише на нижньому організаційному рівні. Це певною мірою полегшує дослідження поставленої проблеми і теоретичне обґрунтування економічної самодостатності як самоцілі для системи управління економікою будь-якого організаційного рівня.

Самодостатність територій виявляється у можливості самостійно забезпечувати виконання повноважень і надавати суспільні послуги не нижче визначеного рівня. Реальне самоврядування територій – це не лише перелік повноважень у нормативно-правових актах і їх законодавче фінансування, а й можливості на практиці приймати рішення щодо оптимального залучення і використання джерел доходів для фінансування повноважень. У фінансовій, зокрема, бюджетно-податковій політиці потрібно дотримуватися балансу між впливом центральних органів влади на формування бюджетних рішень місцевими органами влади і фінансовою ініціативою органів місцевого самоврядування.

Література

1. Орехова Е.А. Воспроизводственная динамика переходной экономики / Е.А. Орехова. – Саратов: ФГОУ ВПО «Саратовський ГАУ», 2000. – 150 с.
2. Словник.нет: філософський словник [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://mirslouvrei.com/content_fil/SAMODOSTATOCHNOST
3. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2001. – 538 с.
4. Плякин А.В. Пространственная экономическая трансформация региональной природно-хозяйственной системы: структура и механизм реализации / А.В. Плякин. – Волгоград: Волгоградское научное издательство, 2006. – 364 с.
5. Медведева Н.Г. Организационно-экономическое обеспечение реализации социальных функций Государства самодостаточным регионом // Материалы Всероссийской научно-практической конференции «О системе государственного финансового контроля в России и роли контрольно-счетных палат», 28–29 ноября 2000 г., г. Тюмень. Изд-во ООО «Лазурь», 2001.
6. Заблоцкий Б.Ф. Економічна самодостатність регіону / Б.Ф. Заблоцкий // Регіональна економіка. – 2001. – С. 41–49.
7. Князева Е.Н. Основания синергетики / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2005. – 240 с.
8. Орехова Е.А. Экономическое развитие страны: сущность, проявление и особенности реализации в современной России / Е.А. Орехова. – Саратов: ФГОУ ВПО «Саратовський ГАУ», 2006. – 456 с.
9. Словник.нет: портал української мови та культури [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.slovnuk.net/index.php?swrd>

І.В. НИКОЛАЄНКО,

викладач, Чернігівський державний інститут економіки і управління

Методологічні підходи до управління економічними ризиками в регіоні

Дослідження цілісної теорії оцінки економічних ризиків в регіоні. Вивчення елементів системи ризик-менеджменту. Розробка єдиних методологічних підходів до управління економічними ризиками в регіоні.

Исследование целостной теории оценки экономических рисков в регионе. Изучение элементов системы риск-менеджмента. Разработка единых методологических подходов к управлению экономическими рисками в регионе.

Comprehensive evaluation study of the theory of economic risks in regions. Vyvchennya elements of risk management. The development of common methodological approaches to the management of economic risks in the region.

Постановка проблеми. Стохастичність і нестійкість соціально-економічних процесів обумовлює зростання невизначеності при управлінні економічними системами, і отже збільшення ризиків функціонування економіки як окремих підприємств, так і окремих територій. Тому в сучасному су-

спільстві здатність реагувати на тих, що зростають, невизначеність і ризики стає економічним ресурсом, що забезпечує самозбереження і виживання.

Ризики в регіоні у значній мірі впливають на фінансові результати господарської діяльності підприємств, звідси виникає потреба в створенні відповідних механізмів управління ними.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблеми управління цивільним суспільством носять складний і багатоаспектний характер. В узагальненому вигляді це: недовіра до влади і обмежений характер підтримки різних ініціатив з боку населення, труднощі взаємодії господарюючих суб'єктів з владою, фінансова нестійкість, відсутність критичної маси організацій з прозорою системою управління, дійсно підзвітних широкій громадськості, відсутність інфраструктури, що забезпечує соціальний діалог влади і бізнесу і інших суспільних інститутів. Більшість з цих проблем у тій чи іншій мірі обумовлені «примітивним, архаїчним, неясним законодавством», що створює «жорстко обмежуючу діяльність, недоб-

розичливе середовище» для розвитку ініціатив знизу [1]. На особливості зарубіжного і вітчизняного досвіду управління ризиками в територіальних економічних системах насамперед впливають глобальні явища і тенденції, що супроводжуються ризиковими експозиціями. Розглянемо деякі з них, що прямо або побічно впливають на чинники ризику розвитку регіональних економічних систем в Україні. Вирішенню питань оцінки ризиків приділяється значна увага, про що свідчать дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів. Серед вітчизняних вчених питання оцінки ризиків в цілому та регіонів розглянуто у роботах В.В. Вітлінського, І.В. Зайцевої, І.Р. Бузько, А.Б. Камінського, Л.Л. Маханець, Р.В. Пікус, Ю.С. Коцюби, Г.Л. Вербицької, А.Ю. Харко, В.Ю. Харко. Проте цілісної теорії оцінки у вітчизняній науці немає, оскільки немає розробленої єдиної методологічних підходів до управління економічними ризиками в регіоні.

Мета статті – розробити єдині методологічні підходи до управління економічними ризиками в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Життя місцевого співтовариства можна представити як багатогранні та численні види діяльності людей у виробництві матеріальних і нематеріальних благ. Місцеве співтовариство як саморегулююча соціально-економічна система вибирає метод господарювання, тобто спосіб організації виробництва, основними елементами якого є: відносини власності, ринкові і владні відносини.

У практиці регіонального управління все частіше виникають ситуації прояву чинників ризиків, які обумовлюють високі транзакційні витрати управління що, в свою чергу, часто до надзвичайних ситуацій, втрати яких мають тенденцію до зростання. В зв'язку з цим категорія «ризик» стосовно управління розвитком регіональних економічних систем може бути розглянута як небезпека потенційно вірогідна до втрати ресурсів або недоотримання доходів в порівнянні з варіантом, який розрахований на раціональне використання всіх видів ресурсів в даному співтоваристві.

Досліджуючи суть і специфіку ризиків у регіональному управлінні, відзначимо насамперед, що ризик має місце в різних обставинах: при недоліку інформації про об'єкт управління, при виборі управлінських рішень, при незадовільному або неточно виконаному завданні, при невдалому виборі виконавця, при помилках в оцінці наявних ресурсів і так далі. Аналіз сучасних робіт, присвячених проблемам ризику в управлінській практиці, дає можливість стверджувати, що ризик – це складне явище, що має безліч різних складових. Це пояснюється тим, що в основі ризиків лежить імовірнісна природа результатів управлінської діяльності і невизначеність ситуації, в якій відбуваються події. Планування виробництва, прогнозування обсягів продажів, величин грошових потоків, розробка бюджету регіональних співтовариств, проектів будівництва і бізнес-планів, соціальних програм ґрунтуються лише на наближених, очікуваних розрахунках, а не точних фактичних величин. Невірне управлінське рішення у сфері державного або регіонального управління може

привести до серйозних матеріальних, фінансових, соціальних та іншим втратам для населення.

Як правило, всі види ризиків взаємозв'язані і роблять вплив на управлінську діяльність. Ці обставини уповільнюють ухвалення рішень по оптимізації ризиків та вимагають поглибленого аналізу складу конкретних ризиків, а також причин і чинників їх виникнення. Порівняльний аналіз ризиків розвитку регіональних економічних систем свідчить про те, що найбільший стрес у свідомості українців викликають не тільки не стільки природні катастрофи, скільки наслідки соціальних катаклізмів. Саме вони сприймаються населенням як найбільш небезпечні надзвичайні ситуації, які по своїх масштабах і значущості оцінюються як набагато страшніші катастрофи, ніж ті, які природними причинами.

Перехід до ринкової економіки в Україна здійснювався без урахування системи розселення і її взаємозв'язку, що склалася, з виробництвом. У результаті окремими населеними пунктами, що виграли від припливу капіталу, розміщення нових спільних підприємств, з'явилася велика кількість депресивних територій, де в умовах стихійного ринку пішов інтенсивний процес скорочення виробництва. Бюджети малих міст глибоко дотаційні, соціальні стандарти істотно нижчі, ніж в інших категоріях міст.

Нова система міжбюджетних відносин ніяк не стимулює регіони до нарощування податкової бази. Перелік майна, яким може оперувати регіон, різко скорочується. Воно або переходить на інший рівень влади відповідно до розмежування повноважень, або взагалі відчужується як непрофільне.

У загальному вигляді управління ризиками розвитку регіональних економічних систем можна визначити як один із найважливіших, таких, що постійно реалізуються, видів управлінської діяльності органу місцевого самоврядування, що забезпечують збереження певної структури місцевої економіки і соціальної сфери, їх стійкий розвиток і згладжування негативних наслідків втрат. Управління ризиками розвитку регіональних утворень стає, таким чином, обов'язковим і специфічним атрибутом системи територіального управління.

Якщо розділити зовнішнє середовище регіональної економічної системи на окремі елементи, то зміни в одній з них можуть породити ланцюгову реакцію змін в інших. У цьому випадку первинні елементи назвемо базовими, а за ним – похідними. Посилені базовими змінами, що акумулюються, похідні можуть непередбачувані по силі і напрямку – економічні, соціальні або політичні ризики.

Таким чином, визначимо основні сутнісні риси ризику:

- невизначеність;
- альтернативність;
- суперечність.

Існування ризику безпосередньо пов'язано наявністю невизначеності, яка неоднорідна за формою прояву і за змістом. Насамперед це невизначеність зовнішнього середовища, яке включає об'єктивні економічні, соціальні та політичні умови, в рамках яких здійснюється підприємницька діяльність і до ди-

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

наміки яких вона пристосовуватися. Це можливі зрушення в суспільних потребах і споживчому попиті, виявлення технічних і технологічних нововведень, зміна політичної та економічної обстановки, що впливає на підприємницьку діяльність, непередбачувані природні явища. Великий вплив на кінцеві результати підприємницької діяльності надає невизначеність економічної кон'юнктури, яка витікає з нестійкого попиту–пропозиції на товари, гроші, фактори виробництва, різноманітності критеріїв переваги інвестування, обмеженості знань про аспекти бізнесу і комерції і багатьох інших обставин.

Проблеми невизначеності і ризиків сучасного економічного суспільства потребують якісно нового розгляду і в обов'язковому взаємозв'язку з іншими категоріями економічної і соціальної діяльності, наприклад такими, як «інновації», «інформація». Досліджуючи управлінську діяльність в регіональних економічних системах, потрібно також враховувати, що вона зв'язана з невизначеністю в самих різних сферах і на самих різних етапах її розвитку.

Особливістю системи управління ризиками регіонального розвитку є її інтегрованість у загальну систему управління регіональним співтовариством, що є на перший погляд ускладненням системи управління, обумовленим динамікою зростання її значущості, і є деякою її надбудовою. Проте саме інтеграція методів, способів і механізмів управління ризиками регіонального розвитку в загальну концепцію і стратегію регіонального управління дозволяє з більшою ефективністю отримувати плановані економічні і соціальні результати розвитку регіонального співтовариства

Стратегія розвитку визначає всі аспекти функціонування регіональної економічної системи, задаючи її цілі і методи їх досягнення в довгостроковій перспективі. Тому стратегія її розвитку задає особливості системи управління ризиками. Вплив здійснюється не тільки шляхом узгодження цілей управління ризиком з місією і цілями, а й за рахунок визначення відношення регіонального співтовариства до ризику.

Стратегія ризик–менеджменту – це мистецтво управління ризиком у невизначеній господарській ситуації, засноване на прогнозуванні ризику і прийомів його зниження. Стратегія ризик–менеджменту включає правила, на основі яких приймаються ризикові рішення і способи вибору варіанта рішення [2].

Правила – це основоположні принципи дії. У стратегії ризик–менеджменту застосовуються такі правила [4, с. 123–114]:

- 1) максимум виграшу;
- 2) оптимальна імовірність результату;
- 3) оптимальна коливаність результату;
- 4) оптимальне поєднання виграшу і величини ризику.

Суть правила максимуму виграшу полягає в тому, що з можливих варіантів ризикових вкладень вибирається варіант, який дає найбільшу ефективність результату (виграш, прибуток) при мінімальному або прийнятному для інвестора ризику.

Суть правила оптимальної імовірності результату полягає в тому, що з можливих рішень вибирається те, при якому імо-

вірність результату є прийнятною для інвестора або задовольняє фінансового менеджера. На практиці застосування правила оптимальної імовірності результату звичайно поєднується з правилом оптимальної коливаності результату.

Як уже вказувалося, коливаність показників виражається їх дисперсією, середнім квадратичним відхиленням і коефіцієнтом варіації. Суть правила оптимальної коливаності результату полягає в тому, що з можливих рішень вибирається те, при якому імовірності виграшу і програшу для одного і того ж ризикового вкладення капіталу мають невеликий розрив, або найменшу величину дисперсії, середнього квадратичного відхилення, варіації.

Суть правила оптимального поєднання виграшу і величини ризику полягає в тому, що менеджер оцінює очікувані величини виграшу і ризику (програшу, збитку) і ухвалює рішення вкласти капітал у той захід, який дозволяє отримати очікуваний виграш і уникнути великого ризику.

Прийоми ризик–менеджменту являють собою прийоми управління ризиком. Вони складаються із засобів розв'язання ризиків і прийомів зниження міри ризику. Засобами розв'язання ризиків є: уникнення їх, утримання, передача.

Уникнення ризику означає просте ухилення від заходу, пов'язаного з ризиком. Однак уникнення ризику для інвестора часто означає відмову від прибутку.

Утримання ризику – це залишення ризику за інвестором або на його відповідальності. Так, інвестор, вкладаючи венчурний капітал, заздалегідь упевнений, що він може за рахунок власних коштів покрити можливу втрату венчурного капіталу.

Передача ризику означає, що інвестор передає відповідальність за ризик комусь іншому, наприклад страховій компанії.

Зниження міри ризику – це скорочення імовірності і обсягу втрат. Для зниження міри ризику застосовуються різні прийоми, найбільш поширеними з яких є диверсифікація, придбання додаткової інформації про вибір і результати, лімітування, самострахування, страхування, хеджування, придбання контролю над діяльністю в пов'язаних областях.

Диверсифікація є процесом розподілу капіталу між різними об'єктами вкладення, які безпосередньо не пов'язані між собою, найбільш обґрунтованим і відносно менше витратоємним способом зниження міри фінансового ризику.

Диверсифікація – це розсіювання інвестиційного ризику. Однак вона не може звести інвестиційний ризик до нуля. Це пов'язано з тим, що на підприємство впливають зовнішні чинники, які не пов'язані з вибором конкретних об'єктів вкладення капіталу, отже на них не впливає диверсифікація.

До зовнішніх чинників відносяться процеси, що відбуваються в економіці країни загалом, військові дії, зміна відсоткових ставок по депозитах, кредитах в комерційних банках і т.ін. Ризик, зумовлений цими процесами, не можна зменшити за допомогою диверсифікації.

Висновки

Таким чином, ризик складається з двох частин: диверсифіцируемого і недиверсифіцируемого ризику. Диверсифіцируемый ризик, званий ще несистематичним, може бути усунений шляхом його розсіювання, або диверсифікацією. Недиверсифіцируемый ризик, званий ще систематичним, не може бути зменшений диверсифікацією.

Інформація грає важливу роль у ризик-менеджменті. Фінансовому менеджеру часто доводиться ухвалювати ризикові рішення, коли результати вкладення капіталу не визначені і засновані на обмеженій інформації. Якби у нього була більш повна інформація, він міг би зробити більш точний прогноз і знизити ризик. Це робить інформацію товаром, причому дуже цінним, інвестор готов заплатити за повну інформацію.

Вартість повної інформації розраховується як різниця між очікуваною вартістю якого-небудь вкладення капіталу, коли є повна інформація, і очікуваною вартістю, коли інформація неповна.

Лімітування – це встановлення ліміту, або граничних сум витрат, продажу, кредиту і т.ін. Лімітування є важливим прийомом зниження міри ризику, воно застосовується банками при видачі позик, при укладанні договорів і т.ін. Хозяйнующими суб'єктами воно застосовується при продажу товарів в кредит, наданні позик і т.ін. [4, с. 12–45].

Самостраховання являє собою децентралізовану форму створення натуральних і страхових (резервних) фондів безпосередньо в господарюючому суб'єктові. Ці фонди залежно від мети призначення можуть створюватися в натуральній або грошовій формах.

Найбільш важливим і найпоширенішим прийомом зниження міри ризику є страхування ризику. Суть страхування виражається в тому, що інвестор хотів відмовитися від частини своїх прибутків, щоб уникнути ризику, або він готовий заплатити за зниження міри ризику до нуля.

Хеджування – це страхування ризиків від несприятливих змін цін на будь-які товарно-матеріальні цінності за контрактами і комерційними операціями, що передбачають постачання (продаж) товарів в майбутніх періодах.

Контракт, який служить для страховки від ризиків зміни курсів (цін), носить назву «хеджа». Господарючий суб'єкт, що здійснює хеджування, називається «хеджером». Існують

дві операції хеджування – хеджування на підвищення і хеджування на пониження [3].

Хеджування на підвищення, або хеджування купівлею, являє собою біржову операцію з купівлі термінових контрактів або опціонів. Хедж на підвищення застосовується в тих випадках, коли необхідно застрахуватися від можливого підвищення цін (курсів) у майбутньому. Він дозволяє встановити купівельну ціну набагато раніше, ніж був придбаний реальний товар.

Хеджування на пониження, або хеджування продажем – біржова операція з продажем термінового контракту. Хеджер, що здійснює хеджування на пониження, має намір здійснити в майбутньому продаж товару, і тому, продаючи на біржі терміновий контракт або опціон, він страхує себе від можливого зниження цін у майбутньому.

Результати порівняльного аналізу дають можливість зробити висновок, що найбільш прийнятною у використанні є програма RiskWatch [2]. З погляду вітчизняного споживача перевага цього продукту – мала трудомісткість і гнучка методика. Продукт дозволяє в модель системи управління ризиками нові категорії, описи, а також питання по системі, що представляється особливо важливим при оцінці ризиків муніципального розвитку.

У даний час на російському ринку з'явився і вітчизняний продукт – система «Авангард», створена в Інституті системного аналізу РАН. Цей пакет позиціонується як експертна система управління інформаційною безпекою і поставляється в двох модифікаціях. Варіант «Авангард-аналіз» призначений для проведення аналізу ризиків, «Авангард-контроль» – для управління ризиками.

Література

1. The 2003 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia // USAID. – 2004. – Seventh Edition (June 2004).
2. Amitabh Bhargava. Credit Risk Management Systems In Banks. – ICICI. Feb 10, 2000. – 38 p.
3. Greg M. Gupton, Christopher C. Finger, Mickey Bhatia. CreditMetrics – Technical Document. – J.P. Morgan & Co. Incorporated. April 2 1997.
4. Петров Е.Г., Новожилова М.В. Методи і засоби прийняття рішень у соціально-економічних системах: Навчальний посібник / За ред. Е.Г. Петрова. – К.: Техніка, 2004. – 256 с.